

Marie Fojtíková

OHLÉDNUTÍ ZA BRNĚNSKÝMI DNY ERNSTA MACHA 1988

Brno Ernst Mach Days 1988 Hindsight

The article provides the overview about activities held in Brno in 1988 on the occasion of the 150th anniversary of Ernst Mach birthday. In line with the main motive for their organisation facts relating to the spectacular circumstances of marking Mach's native house in Brno-Chrlice with a memorial tablet are mentioned. The text is structured into five paragraphs as follows:

1. The idea of the setting the Mach's native house with the memorial tablet and its realization outline.
2. Program framework of Brno Ernst Mach Days 1988.
3. Complicated fates of the original bronze memorial tablet from 1938 and a hopeless search for it.
4. Dated survey of steps leading to the ceremony of a simple granite memorial tablet 1988 being unveiled.
5. Information on Brno Ernst Mach Days 1988 proceedings (in Czech, 180 pp.) and on the article dealing with the unique case of Mach's memorial tablet (in German, 27 pp.).

FOJTÍKOVÁ, Marie. Ohlednutí za Brněnskými dny Ernsta Macha 1988. In: DUB, Petr a Jana MUSILOVÁ. *Ernst Mach - Fyzika - Filosofie - Vzdělávání*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 58-61. ISBN 978-80-210-4808-9. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.M210-4808-2011-58.

Ohlédnutí za Brněnskými dny Ernsta Macha 1988

Marie Fojtíková

Před Brněnskými dny Ernsta Macha 1988

Podnětem k aktivitám, které vedly v Machově jubilejním roce 1988 k uspořádání Brněnských dnů Ernsta Macha, nebyl ani tak fakt, že uplynulo 150 let od jeho narození, ale hlavně nedůstojný stav daný skutečností, že na jeho rodném domě nebylo nic, co by ho připomínalo, žádné označení, žádná pamětní deska. Navíc bylo známo, že někdejší pamětní deska byla odstraněna, dokonce dvakrát, aniž se vědělo, proč a kdy přesně se tak stalo.

Skupina brněnských fyziků, členů Výboru brněnské pobočky Jednoty československých matematiků a fyziků (JČSMF), současně i organizátorů seminářů pořádaných Odbornou skupinou Pedagogická fyzika Fyzikální vědecké sekce JČSMF (OS PF FVS JČSMF), se rozhodla, že se pokusí tento stav napravit, aniž by svůj záměr hned zveřejnila, protože se muselo počítat s negativním postojem oficiálních míst, která by jeho uskutečnění stěžejně podpořila nebo alespoň tolerovala. Hlavním hybatelem těchto aktivit byl profesor Martin Černožorský, tehdejší předseda brněnské pobočky JČSMF a také předseda OS PF FVS JČSMF.

Teprve když bylo vše promyšleno, byl návrh 2. března 1988 předložen výboru pobočky a po projednání schválen. Přírozené předpolí pro úspěšné jednání poskytla výroční schůze pobočky, která se konala 28. ledna 1988 a na níž bylo avizováno slavnostní odhalení nové pamětní desky Ernsta Macha v sobotu 14. května 1988 jako jedné z akcí Brněnských dnů Ernsta Macha 1988.

Brněnské dny Ernsta Macha 1988

Brněnské dny Ernsta Macha 1988 byly tvořeny následujícími třemi hlavními akcemi:

1. Seminář „Pohledy na Ernsta Macha“ spojený s výstavkou Machových knih a experimentů. Přírodovědecká fakulta MU Brno, pátek 13. května 1988.
2. Přednáška s besedou pro dospělé i mládež a s výstavkou Machových knih a experimentů „Chrlický rodák Ernst Mach“. Chrlice, pátek 13. května 1988.
3. Slavnost odhalení pamětní desky Ernsta Macha na jeho rodném domě. Chrlice, sobota 14. května 1988.

Pátrání po bronzové pamětní desce Ernsta Macha z roku 1938

Brněnský večerník referoval o pátrání po bronzové pamětní desce Ernsta Macha z roku 1938 v pondělí dne 11. dubna 1988 takto:

„V sobotu ráno začalo v Chrlicích neobvyklé pátrání. Členové místního požárního sboru se ve spolupráci se studenty pokoušejí vyklidit zasutý sklep, v němž by podle svědectví pamětníků mohla být ztracená pamětní deska z rodného domu významného vědce Ernsta Macha (1838–1916). Budova stojí na chrlickém náměstíčku a dnes je v ní umístěn dům sociální péče. Stopadesátikilová bronzová deska se ztratila někdy v padesátých letech; uprostřed byl Machův reliéfní portrét, po stranách v české a německé verzi nápis ‚V tomto domě se narodil Ernst Mach věhlasný přírodozpytec a filosof‘. Pátrací akce vychází z iniciativy brněnské pobočky Jednoty československých matematiků a fyziků, která pomýšlí na reinstalaci desky, případně na vytvoření nové podle staršího vzoru a na její odhalení v letošním roce, kdy vzpomeneme 150 let od Machova narození.“

Machova bronzová pamětní deska z roku 1938 měla složitý osud. V červenci roku 1943 (válečný sběr kovu) byla sundána a nakonec před sběrem uchráněna. V březnu 1948 byla znovu instalována. V roce 1950 znovu sundána a uložena pravděpodobně v prostoru tehdejší obecní knihovny v budově nynějšího Úřadu městské části Brno-Chrlice; později, při stěhování knihovny, odložena do nepoužívaných sklepních prostor v bezprostřední blízkosti zámku.

Svůj nový útulek však nepřežila bez úhony, přišla v něm koncem padesátých let o pravý horní roh, Machův portrét však zůstal údajně neporušen. Zmíněný průzkum v chrlickém podzemí byl podniknut především proto, aby se mohlo použít repliky Machova portrétu pro její zakomponování do nové pamětní desky, pořizované v souvislosti se 150. výročím Machova narození.

Nová, kamenná pamětní deska

Stručný chod událostí, které vedly k slavnostnímu odhalení nové, kamenné pamětní desky, je následující:

- 2. 3. 1988** Výbor brněnské pobočky JČSMF pověřuje svého předsedu k jednání s předsedou JČSMF, aby péčí JČSMF byla na rodném domě Ernsta Macha umístěna pamětní deska s textem:

V tomto domě se narodil
ERNST MACH
fyzik a filozof
18. 2. 1838 – 19. 2. 1916

- 8. 3. 1988** Vedení JČSMF souhlasí s umístěním žulové pamětní desky na rodném domě Ernsta Macha v Brně-Chrlicích a doporučuje doplnit text desky o údaj „Jednota čs. matematiků a fyziků 1988“, tedy do následující podoby:

V tomto domě se narodil
ERNST MACH
fyzik a filozof
18. 2. 1838 – 19. 2. 1916
Jednota čs. matematiků a fyziků 1988

- 9. 3. 1988** Brněnská pobočka JČSMF informuje Městský ústav sociálních služeb, správce objektu, že 14. května 1988 má být na průčelí domu odhalena pamětní deska Ernsta Macha.
- 11. 3. 1988** Deska byla objednána u výrobního družstva Kamena Brno a téhož dne objednávka potvrzena.
- 19. 4. 1988** Zasedání Umělecké komise Díla-ČFVU v Brně.
- 20. 4. 1988** Projednán s pracovníky Kameny typ a rozložení písma.
- 26. 4. 1988** Proveden náhled a korektury nakresleného písma a dáno „imprimatur“ pro práci s dlátem.
- 2. 5. 1988** Prohlédnuta v dílně hotová deska.
- 3. 5. 1988** Deska instalována na průčelí domu a zahalena.
- 14. 5. 1988** Konala se slavnost odhalení.

Pocta Ernstu Machovi

Podrobné informace o Brněnských dnech Ernsta Macha 1988 a o osudech bronzové pamětní desky z roku 1938 jsou v následujících dvou publikacích:

(1) *Pocta Ernstu Machovi* [Hommage to Ernst Mach] (eds. M. Černohorský, M. Fojtíková), Odborná skupina Pedagogická fyzika FVS JČSMF, Brno 1988, 180 s. Vydáno péčí brněnské pobočky JČSMF v roce 1988, s úspěšnou snahou o vyloučení možnosti zásahů cenzury, jako Pracovní materiály seminářů JČSMF v nákladu 800 výtisků a distribuováno i mimo okruh účastníků akcí konaných pod názvem Brněnské dny Ernsta Macha.

(2) M. Černohorský: *Dreimalige Anbringung der Ernst-Mach-Gedenktafel in Brunn-Chirlitz*. [Triple Mounting of the Ernst Mach Memorial Tablet in Brno-Chrlice]. *Würzburger medizinhistorische Mitteilungen* 22 (2003) 345–371. Podrobné vyličení osudů pamětní desky Ernsta Macha na základě archivních a jiných písemných materiálů a údajů zjištěných osobním svědectvím pamětníků (česká verze tohoto článku viz úvodní stať v části „Ernst Mach - Ohlédnutí“).